

Wie naar Meijers boek kijkt als naar een stuk institutionele geschiedenis, komt niet bedrogen uit. Er is een mooi overzicht ontstaan van de sociale en politieke positie van de middengroepen van de Indo's in de koloniale maatschappij. Ook de politieke geschiedschrijving over de Indo-europeanen in de Japanse tijd en tijdens de revolutie is solide, net als de geschiedschrijving van de achtergebleven Indo's in de nieuwe Republic Indonesia, de gedwongen migratie van de anderen naar Nederland en het verblijf hier te lande. Maar de beoogde geschiedenis van het doen en laten van de Indo-europese gewone mensen van alle rangen en standen en hun dagelijks leven is het boek niet geworden.

De vraag is of dat erg is. Je zou ook kunnen zeggen dat het boek de lezer een raamwerk biedt dat hij of zij verder kan invullen met wat hij los en vast hoort en leest over de belevenissen van individuele Indo-europeanen toen en nu.

Tessel Pollmann

J. C. G. M. Jansen, *Het voortgezet onderwijs in Heerlen in de twintigste eeuw* (Historische reeks Parkstad Limburg IV; Heerlen: Stichting historische kring 'Het land van Herle', Stadsarchief, 2005, 401 blz., € 17,50, ISBN 90 804217 9 0).

Oostelijk Zuid-Limburg of de Oostelijke Mijnstreek (het gebied dat om mij niet geheel duidelijke redenen in dit boek voortdurend wordt aangeduid als 'OZL') heeft in de vorige eeuw wel zeer diepgaande sociaal-economische veranderingen doorgemaakt, die in de eerste plaats veroorzaakt zijn door het 'opgaan, blinken en verzinken' van de mijnindustrie. Zoals voor de hand ligt, is daardoor de structuur van het onderwijs in de regio en in het bijzonder het aanbod aan voorzieningen grondig gewijzigd. Dit rechtvaardigt op zichzelf al een uitgave als deze. Daarbij komt dat de auteur kon beschikken over, en zo tot ontsluiting kon komen van 'zo'n vijftig archieven en een schier onafzienbare hoeveelheid gedrukte bronnen.' (393) Tenslotte is het onderwerp ook van uitzonderlijk belang, omdat na de Onderwijspacificatie duidelijke krachtlijnen liepen tussen 'OZL' en 'Den Haag.' Tekenend is dat mr. M. A. M. Waszink als minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen Heerlen, de stad waar hij burgemeester was geweest, zeker niet vergat en dat zuster Xavier Nolens, die een belangrijke rol heeft gespeeld bij de ontwikkeling van het middelbaar onderwijs in Heerlen, een zuster was van de rooms-katholieke 'matador', mgr. W. H. Nolens. Zo kon Heerlen ook betekenis krijgen als proeftuin op onderwijsgebied, een rol die het decennialang, ja tot heden toe, heeft vervuld. (395) Merkwaardig is dat men in die rol startte vanuit een zekere achterstands-situatie. Omstreeks de vorige eeuwwisseling waren in de regio de secundaire onderwijsvoorzieningen zeer beperkt (zij omvatten overigens wel het prestigieuze Rolduc, tot kort na de Tweede Wereldoorlog niet alleen een opleiding voor toekomstige geestelijken). Het lager onderwijs stond tot de vroege jaren 1920 op een laag peil: doorgaans bleef de onderwijzer zweren bij het gebruik van leien, bang dat de inspecteur de schriften zou willen inzien. Dit soort details verlevendigen vaak het relaas van Jansen en dragen aanzienlijk tot de leesbaarheid bij.

Ik zal hem verder niet op de voet volgen maar wil wel enige aandacht schenken aan de onderwijssituatie tijdens de Tweede Wereldoorlog in dit typische grensland waar Duitse invloeden meespeelden. Uit de ook hier weer uitvoerige beschrijvingen die Jansen biedt, blijkt duidelijk dat het onderwijs in Heerlen, om minister Van der Leeuw te citeren, ‘fier van vreemde smetten vrij gebleven’ is. (174) Bij de behandeling van de naoorlogse ontwikkelingen valt op dat van kerkelijke zijde — met name door bisschop Lemmens — bij tijd en wijle een soort achterhoedegevecht is gevoerd tegen verschijnselen als coëducatie.

Jansen heeft zich vooral ten doel gesteld de relatie te analyseren tussen het voortgezet onderwijs en zijn maatschappelijke omgeving. (393) Hij is daarin naar mijn mening doorgaans goed geslaagd, maar gaat wel af en toe, zoals men tegenwoordig pleegt te zeggen, wat kort door de bocht. De idealen van een Van der Leeuw te beschrijven als een ‘politiek-ideologisch ratjetoe’ (261) lijkt mij te ver gaan, zo ook de bewering dat aartsbisschop Alfrink vijf jaar door het land trok om de verzuiling te propageren. (315) Graaf de Marchant et d’Ansembourg — overigens eigenaar van het in ‘OZL’ gelegen kasteel Amstenrade — was geen ‘gemachtigde’ (194) maar commissaris in de provincie Limburg. Opvallend in een boek dat opmerkelijk vrij is van drukfouten vind ik dat tweemaal de achternaam van een minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen fout is gespeld: de controversiële minister uit de jaren 1930 heette Marchant, de huidige bewindsvrouw heet Van der Hoeven en niet ‘Verhoeven’... Een zeer ernstig manco aan dit verder zo goed verzorgde boek acht ik het ontbreken van een register. Juist waar sprake is van zoveel instellingen en personen moet ‘terugzoeken’ mogelijk zijn, wil men de spreekwoordelijke rode draad niet kwijtraken.

Ph. M. Bosscher

D. van Delft, *Heike Kamerlingh Onnes. Een biografie. De man van het absolute nulpunt* (Amsterdam: Bert Bakker, 2005, 664 blz., € 39,95, ISBN 90 351 2739 0).

Bijna honderd jaar geleden, in 1908, heeft Heike Kamerlingh Onnes, na een inspanning van een kwart eeuw, helium vloeibaar gemaakt, bij vier graden boven het absolute nulpunt van temperatuur. Het Fysisch Laboratorium in Leiden hield vijftien jaar lang het monopolie op vloeibaar helium, werd de pionier op het nieuwe gebied van cryogeen onderzoek, en huisde tot 1933 het koudste plekje op aarde. Evenals andere beroemde Nederlandse natuurkundigen (Lorentz en Zeeman, in 1902, en Van der Waals, in 1910) verkreeg Kamerlingh Onnes de Nobelprijs, in 1913. Tot het afgelopen jaar bestond er van deze uitzonderlijke Nederlandse wetenschapper geen volledige biografie. Dirk van Delft heeft dit verzuim goedge maakt met de publicatie van een bijna 700 bladzijden tellend boekwerk. Van Delft heeft gekozen voor uitputtend bronnenonderzoek. De gewoonte van Kamerlingh Onnes om van alles wat hij deed notities te maken en die te bewaren moet het archiefonderzoek tot een ontstellend tijdrovende onderneming gemaakt hebben. Zo heeft het bijna een eeuw geduurd voor iemand dit enorme karwei heeft aangedurfd en tot voltooiing gebracht.

Ik zal hem verder niet op de voet volgen maar wil wel enige aandacht schenken aan de onderwijssituatie tijdens de Tweede Wereldoorlog in dit typische grensland waar Duitse invloeden meespeelden. Uit de ook hier weer uitvoerige beschrijvingen die Jansen biedt, blijkt duidelijk dat het onderwijs in Heerlen, om minister Van der Leeuw te citeren, ‘fier van vreemde smetten vrij gebleven’ is. (174) Bij de behandeling van de naoorlogse ontwikkelingen valt op dat van kerkelijke zijde — met name door bisschop Lemmens — bij tijd en wijle een soort achterhoedegevecht is gevoerd tegen verschijnselen als coëducatie.

Jansen heeft zich vooral ten doel gesteld de relatie te analyseren tussen het voortgezet onderwijs en zijn maatschappelijke omgeving. (393) Hij is daarin naar mijn mening doorgaans goed geslaagd, maar gaat wel af en toe, zoals men tegenwoordig pleegt te zeggen, wat kort door de bocht. De idealen van een Van der Leeuw te beschrijven als een ‘politiek-ideologisch ratjetoe’ (261) lijkt mij te ver gaan, zo ook de bewering dat aartsbisschop Alfrink vijf jaar door het land trok om de verzuiling te propageren. (315) Graaf de Marchant et d’Ansembourg — overigens eigenaar van het in ‘OZL’ gelegen kasteel Amstenrade — was geen ‘gemachtigde’ (194) maar commissaris in de provincie Limburg. Opvallend in een boek dat opmerkelijk vrij is van drukfouten vind ik dat tweemaal de achternaam van een minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen fout is gespeld: de controversiële minister uit de jaren 1930 heette Marchant, de huidige bewindsvrouw heet Van der Hoeven en niet ‘Verhoeven’... Een zeer ernstig manco aan dit verder zo goed verzorgde boek acht ik het ontbreken van een register. Juist waar sprake is van zoveel instellingen en personen moet ‘terugzoeken’ mogelijk zijn, wil men de spreekwoordelijke rode draad niet kwijtraken.

Ph. M. Bosscher

D. van Delft, *Heike Kamerlingh Onnes. Een biografie. De man van het absolute nulpunt* (Amsterdam: Bert Bakker, 2005, 664 blz., € 39,95, ISBN 90 351 2739 0).

Bijna honderd jaar geleden, in 1908, heeft Heike Kamerlingh Onnes, na een inspanning van een kwart eeuw, helium vloeibaar gemaakt, bij vier graden boven het absolute nulpunt van temperatuur. Het Fysisch Laboratorium in Leiden hield vijftien jaar lang het monopolie op vloeibaar helium, werd de pionier op het nieuwe gebied van cryogeen onderzoek, en huisde tot 1933 het koudste plekje op aarde. Evenals andere beroemde Nederlandse natuurkundigen (Lorentz en Zeeman, in 1902, en Van der Waals, in 1910) verkreeg Kamerlingh Onnes de Nobelprijs, in 1913. Tot het afgelopen jaar bestond er van deze uitzonderlijke Nederlandse wetenschapper geen volledige biografie. Dirk van Delft heeft dit verzuim goedgeemaakt met de publicatie van een bijna 700 bladzijden tellend boekwerk. Van Delft heeft gekozen voor uitputtend bronnenonderzoek. De gewoonte van Kamerlingh Onnes om van alles wat hij deed notities te maken en die te bewaren moet het archiefonderzoek tot een ontstellend tijdrovende onderneming gemaakt hebben. Zo heeft het bijna een eeuw geduurd voor iemand dit enorme karwei heeft aangedurfd en tot voltooiing gebracht.